

Toplumsal Hareketlerden Siyasi Partiye: Türkiye’de Yeşil Siyasetin Tarihi İzleği

Hülya Eşki Uğuz¹

Rukiye Saygılı²

Özet

İnsan ile doğa arasındaki ilişkinin toplumsal hareketler, ideolojiler ve siyasi partiler aracılığıyla yeniden tanımlanmasına yönelik siyasi düşünce ve eylemlerin bütünü şeklinde tanımlayabileceğimiz yeşil siyaset, bugünkü anlam kipine son elli yıllık bir zaman diliminde kavuşmuştur. Günümüzde “ekolojik rasyonalite”nin yanısıra, “çesitlikçilik” ve “taban demokrasi” ilkelerine de eşit derecede vurgu yapmasıyla anlamlandırılan yeşil siyaset Dünya tarihinin ve Batı uygarlığının belli bir anının ürünüdür. Gücü ve etkisi sınırlı olmakla birlikte yeşil siyasetin Türkiye’de Batı’ya koşut bir biçimde 1970’li yıllarda gelişen çevre bilincinin ve çevreciliğin etkisiyle ortaya çıktığı genel kabul görmektedir. Bununla birlikte çevre sorunlarının siyaset ve ekonomiden soyutlanarak anlaşılamayacağını kabul edilmesi ya da başka bir deyişle çevre hareketinin siyasallaşması için 1980’leri beklemek gerekecektir. 1980’lerle birlikte daha önce ilgisini büyük ölçüde doğanın korunması ve kirliliğin önlenmesiyle sınırlandıran çevre hareketi, çevre sorunlarıyla toplumsal ilişkiler ve siyaset arasında var olan güçlü bağı görmeye başlayacak, bir diğer deyişle politik ses doğayı kapsayacak şekilde genişleyecektir. Yeşillerin bu süreçte siyasal bir harekete dönüşmesinde 12 Eylül Darbesi sonrasında koşulları belirleyici olmuş, yeşil hareket siyasi güç mücadelelerinin eksikliğinin yarattığı boşlukta yeşermiştir. 1980’li yılların sonlarına doğru birçok çevreci grup sivil alanda yerini almış, çevre hareketi kamuoyunun gündeminde yer edinmeye başlamış ve çevre sorunlarının toplumsal bir tabandan soyutlanarak anlaşılamayacağı güçlü bir biçimde dile getirilmeye başlanmıştır. Yeşiller Partisi bu dönemde çevrenin siyasallaşmasının bir ürünü olarak ortaya çıkmış, Türkiye’nin ilk yeşil partisi 1988 yılında Yeşiller Partisi adı altında kurulmuştur. Türkiye’de

1 Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, hulyaeski@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1583-0501

2 Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, rsaygili@selcuk.edu.tr, ORCID 0000-0003-4204-7037.

yeşil siyasetin tarihi üzerine olan bu çalışmada yeşil siyaset, esas olarak yeşil partilerin varlığı ve faaliyetleri üzerinden anlandırılmaktadır. Bu, hem yeşil siyasetin tanımı gereği hem de Türkiye’de siyaset yapmanın siyasi parti kurmakla özdeşleşmiş olması ile ilgilidir. Türkiye’de siyaset her zaman siyasi parti odaklı olmuştur. Siyaset konuşulurken, demokrasinin pekişmesinin önemli aktörleri olan diğer unsurlar çoğu kez görmezden gelinmiştir. Bu hataya düşmemek adına, Türkiye’de yeşillerin tarihi anlatılırken siyasi kimliği yeşil bir ideoloji etrafında şekillenen yeşil hareket de çalışmanın kapsamı içerisine dahil edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada 1988’den 2023’e aynı çizgide ilerleyen, zaman zaman siyaset sahnesinin dışında kalan yeşil siyasetin Türkiye’deki tarihsel izleği, “Arayış ve Başlangıç Yıllarında Yeşil Hareket”, “Toplumsal Hareketlerden Siyasi Partiye: Birinci Yeşiller Partisi”, “Yeniden Partileşme Çabaları ve İkinci Yeşiller Partisi” ve “Söyleyecek Yeni Bir Söz Arayışında Yeşiller: Üçüncü Yeşiller Partisi” olmak üzere dört temel başlık üzerinden bir okumaya tabi tutulmuştur.

1.Giriş

Evrensel ve yetkin bir tanımı bulunmayan yeşil siyaseti, insan ile doğa arasındaki ilişkinin toplumsal hareketler, ideolojiler ve siyasi partiler aracılığıyla yeniden tanımlanmasına yönelik siyasi düşünce ve eylemlerin bütünü şeklinde izah etmek mümkündür (Eşki Uğuz ve Yılmaz, 2021: 291). Dünya tarihinin ve Batı uygarlığının belli bir zamanında, belli bir durumunda ortaya çıkan yeşil siyasi düşünce, yirminci yüzyılın ikinci yarısının bir ürünü olup büyük ölçüde son elli yılda yaşanan gelişmelerin bir sonucudur (Şahin, 2017: 16). Yeşil düşünce; eleştirel topluluklar, aktivistler ve entelektüeller arasındaki tartışmalarla gelişmiş, onların öğrenme deneyimlerinden etkilenmiş, onların oluşturdukları bir anlatıdır (Doherty, 2002: 67; Erensü, 2019: 4). Bir başka deyişle yeşil düşünce; tek bir düşünürün ya da aynı ekolden gelen düşünürlerin sistematize ederek geliştirdiği, takipçilerince yorumlanarak yeniden anlam kazandırılan bir akım, müttehit bir kuram değildir. Aksine yeşil düşünce; farklı fikirlerin, uzlaşmaz görünen dünya görüşlerinin ve siyasi önermelerinin bir bileşkesidir (Şahin, 2017: 29-30).

İçinde farklı ve uzlaşmaz nitelikte birçok görüş ve önermeyi taşımakla birlikte yeşil düşüncede “büyümenin sınırlarına ilişkin pratik düşünceler” ve “insan dışı doğal dünyaya ilişkin etik kaygılar” bir siyasi ideoloji üretmek üzere bir araya gelir (Dobson, 2007: 189). Bu ideolojiye içsel tutarlılık kazandıran şey de Yeşillerin, “ekolojik rasyonelite”, “çesitlikçilik” ve “taban demokrasisine” duydukları bağlılıklarıdır. Bu üç ana temadan hiçbirisi diğerine göre üstün olmayıp Yeşiller, bu üç ilke arasında bir denge kurma arayışındadırlar. Bununla birlikte ekolojik rasyonellik, yeşil ideolojinin önemli bir parçası ve en ayırt edici özelliğidir. Ancak ekolojik rasyonellik,

yeşil ideolojiyi açıklamak için tek başına yeterli değildir (Doherty, 2002: 67, 68). Daha net bir ifadeyle yeşil siyaset teorisi, ekolojik temelli olmakla birlikte ekolojik merkezli değildir. Bu iki anlamda kullanılmaktadır. İlk olarak yeşil siyaset teorisi, yalnızca çevresel meseleler ve sosyal-çevresel ilişkilerle ilgilenmez, normatif kaygıların tamamına hitap eder. İkinci olarak ise yeşil siyaset teorisi, yeşil düşüncenin mevcut ideolojik kavramsallaştırmalarını başlangıç noktası olarak alır, ancak bu kavramsallaştırmalar tarafından ifade edilen konularla sınırlı değildir. Bu nedenle, yeşil siyaset teorisi, ideolojik açıklamalar kapsamında gündeme getirilen bazı konuları ele alırken, hem bu konulardaki varsayılan ‘yeşil’ pozisyonu eleştirel bir şekilde değerlendirme hem de gerekirse yeşil düşüncenin ‘temel pozisyonları’ olarak görülen şeylere meydan okuma ve ötesine geçme girişimiyle anlam kazanır. Bu bağlamda yeşil siyasetin teorik açıklamasının temel önermesi, ‘ekolojik’ düşüncenin yeşil siyasetin kapsamını, ilkelerini veya değerlerini tanımlama tekeline sahip olmadığıdır (Barry, 1999: 5).

Ekolojik düşünce aslında yeşil siyasetin, kapsam, ilke ve değerlerini tanımlama tekeline sahip olmamakla birlikte, Türkiye’de çevre hareketi ve yeşil hareket kavramları sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılabilir. Bu durum, yeşil siyasetin Türkiye’de içine doğduğu zamanın ve koşulların bir sonucu olup Yeşiller hareketin erken döneminde daha apolitik bir kavram olması nedeniyle ‘çevreci(lik)’ terimini kullanmayı tercih etmişlerdir. Şimdilerde kimi çevre aktivistleri, politik oluşlarına göndermede bulunmak için kendilerini ‘yeşil’ olarak isimlendirmekte ya da kendilerini terimin apolitik anlamında ‘çevreci’ olarak isimlendirmeyi tercih edebilmektedirler. Seçim siyasetinde bir aktör olma şansları olmadığı için çoğunlukla bir hareket olarak görülen çevreci hareketin aksine yeşil siyaset esas olarak yeşil partilerin varlığı ve faaliyetleri etrafında çerçevelenmektedir. Yeşil hareket terimi ise siyasi kimliği yeşil bir ideoloji etrafında şekillenen bir siyasi harekete atıfta bulunmak için kullanılmaktadır. Yeşil hareket kısmen siyasi örgütlerin/yeşil partilerin yörüngesinin dışında, özellikle taban aktivizmi ve parti dışı siyasi girişimler yoluyla hareket etmekte ve kimi zaman yeşil olması gerekmeyen siyasi örgütlerle işbirliği yapma yoluna gidebilmektedir (Şahin, 2015: 442, 443).

Türkiye’de yeşil siyasetin tarihi üzerine olan bu çalışmada yeşil siyaset, esas olarak yeşil partilerin varlığı ve faaliyetleri üzerinden anlamlandırılmaktadır. Bu, hem yeşil siyasetin tanımı gereği hem de Türkiye’de siyaset yapmanın siyasi parti kurmakla özdeşleşmiş olması ile ilgilidir. Türkiye’de siyaset her zaman siyasi parti odaklı olmuştur. Siyaset konuşulurken, demokrasinin pekişmesinin önemli aktörleri olan diğer unsurlar çoğu kez görmezden gelinmiştir (Keyman, 2021). Bu hataya düşmemek adına, Türkiye’de

yeşillerin tarihi anlatılırken siyasi kimliği yeşil bir ideoloji etrafında şekillenen yeşil hareket de çalışmanın kapsamı içerisine dahil edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada 1988’den 2023’e aynı çizgide ilerleyen, zaman zaman siyaset sahnesinin dışında kalan yeşil siyasetin Türkiye’deki tarihsel izleği, “Arayış ve Başlangıç Yıllarında Yeşil Hareket”, “Toplumsal Hareketlerden Siyasi Partiye: Birinci Yeşiller Partisi”, “Yeniden Partileşme Çabaları ve İkinci Yeşiller Partisi” ve “Söyleyecek Yeni Bir Söz Arayışında Yeşiller: Üçüncü Yeşiller Partisi” olmak üzere dört temel başlık üzerinden bir okumaya tabi tutulmuştur.

2. Arayış ve Başlangıç Yıllarında Yeşil Hareket

Türkiye’de yeşil hareketin başlangıç yıllarını 1970’li yıllara kadar geri götürmek mümkündür. Gücü ve etkisi sınırlı olmakla birlikte bu yıllarda Batı’ya koşut bir biçimde gelişen çevre bilincinin ve çevreciliğin de etkisiyle çevre değerleri adına tepkisel bir gücün ortaya çıktığı görülmektedir (Duru, 2002: 179). Türkiye’de yeşil hareket içerisinde yer alan ilk grubun çoğu, çevre ile ilgili oluşumlarda yer alan ormancılar, biyologlar ve doktorlar gibi profesyonellerden meydana gelmektedir. Bu dönemde daha ziyade endüstriyel kirlilik ve kentlerdeki hava kirliliği gibi çevre sorunlarının yanı sıra nüfus artışı, hızlı iç göç ve kentsel yayılma nedeniyle ortaya çıkan gecekondulaşmanın etkilerine odaklanan çevre örgütlerinin çoğu kent güzelleştirme dernekleri olarak isimlendirilmekte ve kamu kurumlarıyla yakın bir işbirliği içerisinde faaliyette bulunmaktaydılar. Bu tarihlerde ortaya çıkan bazı çevre hareketleri ise ekolojik yaklaşımları ve kampanyaları açısından Batı’daki örneklerle daha yakın görünmektedir. 1972 yılında bir grup mühendis, mimar ve akademisyen tarafından kurulmuş olan Türkiye Çevre ve Orman Koruma Derneği (TÜRÇEK), 1975 yılında bir grup sanatçı ve çevreci tarafından kurulan Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD-WWF Türkiye’nin öncüsü) ve 1978 yılında düzenleyici çevreci yaklaşımın ve sürdürülebilir kalkınma söyleminin ilk uygulayıcılarından biri olarak nitelendirebileceğimiz Türkiye Çevre Vakfı (TÇV) bu dönemde ekolojik yaklaşım ve kampanyaları ile akıllarda yer edinen oluşumlardır (Şahin, 2015: 445-446). Dönemin çevre hareketi açısından önemli bir özelliği de çoğu kez tekil sorunlara dönük olarak ortaya çıkan ve daha ziyade yöresel çevre sorunları üzerinden şekillenen hareketleri içermesidir. Bu tepkilerin bilinen ilk örneği, Murgul’daki yöre halkının 1975 yılında çevreye zarar verdiği gerekçesiyle bakır işletmelerine dava açmasıdır (Üste, 2015: 48). Aynı tarihte Samsun’da bakır izabe tesislerine dönük protestolar, 1976 yılında ise Türkiye’nin ilk nükleer enerji santralının kurulacağı yer olarak seçilen Mersin/Akkuyu’da yerel bir aktivist olan Arslan Eyice’nin öncülük

ettiği ve bazı belediye yetkilileri, işçiler ve yerel halk tarafından desteklenen ve basının da desteğiyle güçlenen nükleer karşıtı eylemler ve 1977 yılında Elmadag'da barut ve çimento fabrikalarının doğada ve tarımsal üretimde yarattığı tahribatın yöre halklarınca protestoları ile birlikte çevreci hareketler genişleyip tüm yurda yayılmış ve geniş kesimlerin ilgisini çeker hale gelmiştir (Sipahi ve Dinçer, 2019: 31; Şahin, 2015: 446). Bununla birlikte Şahin'in (2015: 446) de dile getirdiği gibi bu birkaç ayrı ve oldukça yalıtılmış grubun öncülüğünde gerçekleşen eylemler elit profesyoneller tarafından oluşturulmuş, bir taban örgütlenmesinden ziyade kapalı bir topluluğun görüşlerine dayanan ve aktivizmleri yaygın bir kamusal tartışmanın parçası olarak değerlendirilemeyecek eylemlerdi. Çevreci fikirlerin daha ziyade devletçi, kalkınmacı ve planlamacı yaklaşımlar bağlamında şekillendiği bu dönemde çevreci kaygılar kentlerde kabul görmeye başlamış olsa da ülkenin sınırlı sanayileşmesi, yaygın ve popüler bir ekolojizm için çok fazla itici güç sağlayamayacaktır.

Bu nedenle Türkiye'de modern çevre hareketlerinin daha yakın bir tarihin ürünü olduğunu söylemek ve böylesi örneklerin 1980'li yılların sonlarına doğru görülmeye başlandığı belirtmek gerekir. Türkiye'de çevre sorunlarının siyaset ve ekonomiden soyutlanarak anlaşılamayacağını kabul edilmesi ya da başka bir deyişle çevre hareketinin siyasallaşması için 1980'leri beklemek gerekecektir. 1980 öncesinde çevre adına ortaya konan tepkiler, doğal dünyayı kendi başına ahlaki kaygıya değer bir varlık olarak ele almaktan uzaktı ve insan dışı dünyayı insani amaçlar için araçsallaştırma hatasına düşüyordu. 1980'lerle birlikte daha önce ilgisini büyük ölçüde doğanın korunması ve kirliliğin önlenmesiyle sınırlandıran çevre hareketi, çevre sorunlarıyla toplumsal ilişkiler ve siyaset arasında var olan güçlü bağı görmeye başlayacak, bir diğer deyişle politik ses doğayı kapsayacak şekilde genişleyecektir. Bunu hem çevre hareketinin beslendiği düşünsel kaynaklardaki değişimden hem de çevreci grupların gerçekleştirdikleri eylemlerdeki farklılaşmadan gözlemlemek mümkündür (Duru, 2002: 179, 180, 183).

Yeşillerin bu süreçte siyasal bir harekete dönüşmesinde 12 Eylül Darbesi sonrasının koşulları belirleyici olmuş, yeşil hareket siyasi güç mücadelelerinin eksikliğinin yarattığı boşlukta yeşermiştir. Radikal akımlardan birisi olmayışı, aksine ideolojiden arınmış bir düşünme ve eyleme şekli/diğer ideolojik akımlara göre tehlikesiz bir söylem olarak algılanışı Türkiye'de yeşil hareketin bu dönemde engellemelerle karşılaşmaksızın gelişimini olumlu yönde etkilemiştir (Kaya, 2011: 7). 12 Eylül Darbesi'nden sonra yaşanan apolitikleşme sürecinde 'siyaset', 'örgüt', 'parti' kavramlarının toplumsal yaşama yabancılaştırılması ile birlikte siyaset dışı olmak/bir siyasal partiyle

veya siyasal örgütle bağının olmadığını ifade etmek faaliyetlerin serbestçe yürütülebilmesi adına önemli hale gelmiştir. Darbecilerin, toplumdaki tüm demokratik kitle örgütlerinin, “yasadışı örgütlerin uzantısı” olduğu şeklindeki propagandayı yoğun bir biçimde kullanmasındandır ki bu kara propagandaya karşı durmak için bile pek çok dernek “siyaset dışı” olduğunu ilan etmek durumunda kalmıştır. Örneğin, 1982 Darbe Anayasası’na “Çevre Hakkı”nın girilmesi için yoğun bir lobicilik yaparak, çevrecilik içindeki lobici geleneğin ilk adımlarını atan TÇV gibi çevreci örgütler tüzüklerine “siyaset dışı” olduklarını yazma gereği hissedeceklerdir. Dönemin bu apolitikleştirici tutumu nedeniyle ki çevre örgütleri daha en baştan, siyasal iktidarı hedeflemeyen, toplumsal alanı iyileştirmeye ve sorunları düzeltmeye yönelik bir alana sıkıştırılmıştır (Özlüer, Turhan ve Erensü, 2016: 23). Bununla birlikte 12 Eylül sonrası dönemde “yaşam alanları”nı ve bu alanlara ilişkin tüm meselelerde söz söyleme ve karar alma süreçlerine katılım hakkını savunan pek çok yerel oluşum ve dernek, en yaygın, kitlesel ve uzun soluklu hak arama mücadelesinin temel aktörleri haline gelmiştir (Aksu, 2019: 10-11). Tabandan gelen çevre hareketleri de bu dönemde aktivistlerin kendi “yaşam alanlarına/doğaya saldırı” olarak adlandırdıkları duruma bir tepki neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu dönem, yeşil hareketlerin eylemliliklerinin yoğunlaştığı bir dönemdir. Bir taraftan doğayı korumaya dönük eylemler diğer taraftansa endüstriyel kalkınmayı sorgulayan ekolojik oluşumlar siyaset arenasına çıkmaya başlamışlardır. Yine bu yıllarda yürütülen faaliyetlerde kamuoyunun dikkati nesli tükenmekte olan tür ve habitat çeşitliliğine, tarımda kullanımı giderek artan kimyasalların yol açtığı sorunlara ve bilinçsizce avlanmanın doğurduğu tahribata çekilmeye çalışılmakta ve bu konudaki yasal düzenlemelerin etkinleştirilmesi için mücadele edilmektedir (Özlüer, Turhan ve Erensü, 2016: 17-18).

Bu yıllarda maden çıkarma gibi projelerin olumsuz ekolojik etkileri günlük yaşamda daha belirgin gelmiş, vatandaşlar ormansızlaştırma, arazi bozulması, hava ve su kirliliği gibi artan sorunları bizzat görebilir hale gelmiştir. Dahası, 1980 Darbesi’nden sonra sivil siyaset kendini yeniden kurmuş ve insanların belirli hak talepleri etrafında örgütlenmeleri için bir alan yaratmıştır (Kurtiç, 2022: 5). Kent merkezlerindeki ekolojik krizin kendisini daha baskın bir şekilde hissettirdiği bu dönemde kent odaklı bir çevre mücadelesi (Özlüer, Turhan ve Erensü, 2016: 17-18) yükselmektedir. Bu yöndeki eylemlerden ilki 1984 yılında başlayan Gökova Körfezi kıyılarındaki termik santrale karşı yerel bir protesto hareketidir. Bu hareketi Dalyan İztuzu Plajı’ndaki deniz kaplumbağalarının (*Caretta Caretta*) neslini koruma mücadelesi ve İstanbul yakınlarındaki bir çimento fabrikasının neden olduğu çevre kirliliğine karşı gerçekleştirilen protestolar takip edecektir. Yine bu dönemde Ankara’da

“Güvenpark otopark değildir!” ve İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nin tarihi bir kampüsü olan “Taşkılla’da otele hayır” sloganları ile yürütülen yerel eylemlilikler ekolojik sorunları “çevre katliamı” kodlaması ile toplumun dikkatine sunmaktadır. Takip eden yıllar boyunca bu direnişler ve diğer benzer yerel kampanyaların birleşik etkisi, sivil toplum üzerinde kümülatif bir etki yaratarak çevre sorunlarının ulusal düzeye taşınmasına yardım edecektir. Bilhassa 1986’daki Çernobil kazası, sadece felaketin büyüklüğü ile değil; aynı zamanda yetkililerin Türkiye’deki radyoaktif serpinti hakkındaki bilgileri örtbas ederek şeffaflık ve hesap verebilirlik konusundaki umursamazlıkları nedeniyle de çevre sorunları konusunda artan bir farkındalık yaratacaktır (Şahin, 2015: 450).

Bu dönemde çevre sorunları, özellikle iyi eğitim görmüş kentli elit bir kitlenin ilgisini çekiyor olmakla birlikte 1980’lerden sonra geniş çaplı bir çevre bilincinin ortaya çıkmasında büyüyen orta sınıfın da payı vardır. Bazı sol gruplar, -aynı zamanda Türkiye’nin ilk Yeşiller Partisi’nin öncüleri olan-Ankara’daki Çevre Bilincini Yayma Grubu, Hava Kirliliği ile Mücadele Derneği ve Yeşil Dayanışma Grubu gibi oluşumlar bu tarihlerde yeşil siyasi fikirler üzerine tartışmalar yürütmeye başlamıştır. İstanbul merkezli bir başka yeşil grup olan Radikal Demokrat Yeşiller de siyasi bir parti olmayı hedeflemiş, ancak bunu oldukça farklı bir perspektiften yapmıştır. Bu anti-otoriter grubun ana ilkeleri, ekoloji ve sivil özgürlüklerin kesiştiği noktada şekillenmektedir. Grup, Türkiye’de bugün LGBT hakları olarak bilinen hakları savunmak için çalışan ilk kolektiftir. Grubun çabaları, avangart bir girişimi temsil etmektedir. Radikal Demokrat Yeşiller, Türkiye’de ekolojiyi, anti-militarizmi, bilimsel itiraz hakkını, ateistlerin haklarını, kişinin cinsel yönelimini cezalandırılmadan ifade etme özgürlüğünü savunan ve seks işçilerinin sorunlarını ele alan ilk siyasi gruplardan birisidir. Radikal Demokrat Yeşiller, Yeşiller Partisi’ni hiçbir zaman desteklememiş ve çevreci öncelikleri nedeniyle “sahte yeşillerin partisi” olarak sert bir şekilde eleştirmiş olsalar da kamuoyu bu iki farklı yeşil siyasi grubu hiçbir zaman kategorik olarak birbirinden ayırmamıştır. İlk Yeşiller Partisi, LGBT haklarıyla hiç ilgilenmemesine rağmen Radikal Demokratik Yeşiller ile aynı türden bir karalamanın -aşağılayıcı bir biçimde ‘eşcinsellerin partisi’- hedefi haline gelmiştir. Sonuç olarak Radikal Demokratik Yeşiller, hiçbir zaman gerçek bir siyasi parti kurmamışlar ve Yeşiller Partisi’ni gerçek bir yeşil partinin kurulmasını engellemekle suçlamışlardır. Yine de onların pek çok alanda ilk olan söylem ve eylemleri gelecekte benzer düşünen grupların önünü açmış ve daha sonra ana akım yeşiller de dahil olmak üzere bir çok siyasi grubu etkilemiştir (Şahin, 2015: 450, 451, 452; Baykan, 2020: 507).

3. Toplumsal Hareketlerden Siyasi Partiye: Birinci Yeşiller Partisi

Türkiye’de 1980’li yılların sonlarına doğru birçok çevreci grup sivil alanda yerini almış, çevre hareketi kamuoyunun gündeminde yer edinmeye başlamış ve çevre sorunlarının toplumsal bir tabandan soyutlanarak anlaşılamayacağı güçlü bir biçimde dile getirilmeye başlanmıştır (Duru, 2002: 180). Yeşiller Partisi bu dönemde çevrenin siyasallaşmasının bir ürünü olarak ortaya çıkmış, 1987’nin sonlarına doğru farklı yeşil gruplar arasında yeşiller hareketinin partileşmesi tartışılır olmuştur. Çevreci hareketin yeşil bir partiye dönüşme süreci iki koldan yürümüştür. Bu yöndeki ilk öneri içerisinde çevreciler, feministler, savaş karşıtları ve eşcinseller gibi farklı kimlikleri barındıran İstanbul grubundan gelmiştir. İtalyan Radikal Partisi veya Alman Yeşillerine benzer radikal bir partinin kurulması yönündeki tartışmalar, parti içerisinde dillendirilmiş olsa da grup içerisindeki bazı çatışmalar yüzünden parti kurma çalışmaları bir sonuca ulaşamayacaktır. Hareketin partileşmesi yönündeki diğer öneriyse Dalyan İztuzu’nda gerçekleştirilen eylemle kamuoyunda yer bulan İzmir grubundan gelecektir (Özman, 1998; Şimşek, 1993: 7).

İzmir grubu, partileşmeyi düşünen diğer gruplarla birlikte 6 Haziran 1988 tarihinde Türkiye’nin ilk yeşil partisi olan Yeşiller Partisi’ni kuracaktır (Şahin, 2015: 452, 453). Hareketi bu dönemde partileşmeye iten eden nedenler olarak mali kaynaklara ulaşmada kolaylık, yerel düzlemde iktidar olabilmek ihtimali, siyasi partilerin derneklerden daha etkili bir baskı unsuru olduğunun düşünülmesi ve partileşmenin bürokratik engelleri aşmada daha fazla yarar sağlayacağına duyulan inanç sayılabilir (Duru, 2002: 184). Yeşiller Partisi’nin tüzük ve programında yer alan ifadeler incelendiğinde partinin düşünsel yapısının hâkim siyasi parti ve yerleşik çevreci örgütlerden farklılaştığı görülür. Parti insanlar arasındaki ilişkilerin, insan/çevre ilişkisinden bağımsız düşünülemediği temel öngörüsüne sahiptir. Ekosentrik bir bakış açısıyla parti ekolojik dengenin, tüm varlıkların, temel hak ve özgürlüklerin ve toplumsal barışın korunması hususlarını temel meseleler olarak görmektedir (Özman, 1998). Bununla birlikte kendisini yalnızca çevre sorunları ile sınırlandırmayan parti çevre sorunlarının yanı sıra insan haklarına, toplumsal cinsiyete, sivil topluma, yurttaş girişimlerine, savaş karşıtlığına, nükleer gücün yıkıcı sonuçlarına ve ölüm cezasına kadar geniş bir yelpazede birçok soruna programında yer vermiştir (Duru, 2002: 186).

Yeşiller Partisi’nin parti programında öne çıkan ve onu yerleşik partilerden ayıran önemli hususlardan bir diğeri de Yeşillerin demokrasi anlayışıyla ilgilidir. Karar verme mekanizmasının her düzeyinde katılımı öngören parti, yerleşik partilerin merkezîyetçi modelinin aksine aşağıdan yukarıya bir örgütlenme modelini benimsemektedir. Tabana dayalı bir demokrasi

anlayışını benimseyen partinin programında yurttaş inisiyatifleri ön plana çıkmakta, daha güçlü yerel yönetimler ve sivil toplum katılımcı demokrasi adına kaçınılmaz görünmektedir. Bu manada Yeşiller, Türk siyasi hayatının karakteristik özelliklerinden birisi olan “devlet-merkezci” siyaset anlayışından uzaklaşarak, “toplum-merkezci” bir siyaseti benimsemekte, güçlü bir sivil toplumu toplumsal meselelerin çözümü adına yüceltmekteydiler. Bu suretle, toplumsal meselelerin çözümünde siyasal olana tanınan üstünlük en az onun kadar meşru bir başka alana da atfedilerek sivil toplum güçleri siyasal sistem tarafından tanınmak zorunda bırakılıyordu (Özman, 1998).

Parti toplumsal gerçekliği şekillendirmede tekel olduğunu iddia eden partilerin geleneksel siyaset anlayışından uzak bir görünüme sahipti. İktidarı ele geçirmek gibi bir niyetten ziyade partiyi halkı bilinçlendirmek ve kamuoyu yaratmak için bir araç olarak gören Yeşiller, yerleşik siyasi sisteme karşı duyulan bir endişeyle kendilerini kurulu düzeni eleştiren bir “anti-parti” olarak tanımlamaktaydılar (Özman, 1998). Partinin biçimsel ve ilkesel çerçevesi bu yönde olmakla birlikte, parti içinde -çevrecilik ve ekoloji kavramları arasındaki çatışmayı gösterir nitelikte- birbiriyle yarışan iki farklı dünya görüşünün varlığı kendisini derin bir biçimde hissettirmektedir. Söz konusu dünya görüşleri kendilerini ‘yeşiller’ olarak adlandıran ve diğerlerini ‘çevreciler’ şeklinde isimlendiren köktencilerle (fundiler), genel merkeze yakın olan ve partinin kurucu ismi Celal Ertuğ’un etrafında bir araya gelen ılımlılar (realoslar) etrafında şekillenmektedir. Bu gruplardan ilki, insanı doğal ve kentsel çevresinin tahribatının nedeni olarak görmekte ve bir bütün halinde kapitalist düzeni her şeyin sorumlusu olarak meseleleştirmektedir. Onlara göre var olan düzenin sorunları ancak gündelik hayatta, toplum ve yönetim anlayışında radikal bir değişiklikle çözüme kavuşabilirdi. Daha ılımlı olan grup ise sorunların kurulu düzende yapılacak tedrici düzeltimlerle çözülebileceğini savunmakta, gerçekçi ve uzlaşmacı bir tutum sergilemekteydi. Realoslar olarak isimlendirilen bu ılımlı grup ise çevreyi, insanı sömürmeyen ve ekolojik dengeyi bozmayan sürdürülebilir bir kalkınma modelini savunuyordu (Duru, 2002: 187). Ekonomik anlamda ilerleme ve sürdürülebilir kalkınma modeline karşı eleştirel bir tavır takınan radikal grup ise partiyi yerleşik partilerden farklı davranmamakla, salt çevreci politikalarla yetinmekle suçluyordu. İzmir grubunun başını çektiği bu muhalefet; temel hak ve özgürlükler, kadın sorunu, Kürt sorunu, savaş karşıtlığı meselelerinde partinin daha radikal politikalar takip etmesi gerektiğini dile getiriyordu. Ayrıca radikal kanadın bazı önemli isimlerinin yazılarında anti-devletçi tezler savunulurken; ılımlıların bürokratik mekanizmalarla geliştirdikleri yakın ilişkiler radikalleri daha da radikalleşmeye itiyordu (Duru, 2002: 187, 189). Yeşiller Partisi içinde köktenci grup ile ılımlılar arasında yeşilin tonunun ne

olacağı üzerine süregiden bu kutuplaşma kuruluşundan yaklaşık bir yıl sonra, partiyi bölünmenin eşiğine getirecektir (Kaya, 2011: 11). Partide başlayan ideolojik ve örgütsel ayrılıkların yanı sıra yaşanan liderlik çekişmeleriyle birlikte parti bir anlamda kendi sonunu hazırlayacaktır. Anayasa Mahkemesi aldığı bir kararla, Siyasi Partiler Yasası’nın 73. ve 74. Maddelerinde yer alan sorumlulukları yerine getirmedeği gerekçesiyle, Türkiye’nin ilk Yeşiller Partisi’nin hukuki varlığını 10 Nisan 1994 tarihinde sona erdirecektir (Duru, 2002: 189; Şahin, 2015: 455; Dural, 2008: 211).

İlk Yeşiller Partisi’nin kısa ömrü büyük ölçüde onun erkenliği ile ilgilidir. Parti yeterli bir ideolojik hazırlık olmaksızın kurulmuş ve partinin programı büyük ölçüde “yukarıda” şekillenmişti. Parti içerisinde yeşil siyasetin ne olduğu konusunda bir fikir birliği bulunmuyordu (Şahin, 2015: 454). Ortak bir dil ve mücadeleye dönük ortak bir kimlik geliştirmekte zorlanan Yeşiller, ortak bir hedef etrafında birleşme noktasında da zorlanmış görünüyordu. Ayrıca parti kendisini alternatif bir parti olarak tanımlamasına rağmen yerleşik partilerden farklılığını da ortaya koyamamaktaydı. Düzen dışı ve yeni bir toplumsal/siyasi sistem arayışının temsilcisi olarak ortaya çıkan parti tam tersine zamanla sistem içinde resmi çevreciliğin bir temsilcisine dönüşecekti (Özman, 1998). Partinin ömrünün kısa olmasına yol açan bir başka husus da siyasi parti olmanın ne anlama geldiğinin o dönemde farklı şekillerde anlaşılmasıyla ilgiliydi. Yeşiller ve diğer bazı solcu siyasi aktivistler arasında “iktidar için mücadele etmeme” kavramı moda olmuştu. Yeşiller iktidar olma fikrini ya da gerekliliğini reddediyordu. Ancak bazıları için bu reddediş, parlamenter sistemin tümüyle reddedilmesi gerektiği anlamına geliyordu. Parlamenter sistemden bu şekilde vazgeçilmesi, siyasi parti ile sivil toplum örgütü arasındaki farkın ne olduğu sorusu etrafında bir tartışma başlattı. Bu tartışmanın ilk sonucu parti disiplini, hiyerarşi ve siyasi gündem konularında liderler arasındaki kişisel çekişmeler oldu. Son olarak ekoloji ve siyaset arasındaki çözülmemiş ilişki, partinin nasıl gerçek bir parti olacağı konusunda üyeler arasında anlaşmazlıklara neden olan ideolojik bir engeldi. Sadece ekolojik meseleler hakkında konuşmak ve sadece çevresel çatışmalarda harekete geçmek partideki bazı kişiler tarafından apolitik olarak değerlendirildi. Bazı önde gelen parti üyeleri, ekolojik meselelerin gerçek sistemik meseleler olduğunu ortaya koymaya çalıştı, hatta ülkenin siyasi gündemine etki etmek birçokları tarafından çok önemli görüldü. Partinin erken feshedilmesinin diğer nedenleri arasında yerleşik parti gruplarının olmaması gibi erken bir liderlik yarışı da vardı (Şahin, 2015: 454, 455). Tüm bu nedenlerle ve dahası henüz sanayileşme sürecini tamamlamamış ve Batı’nın çelişkisini yaşamamış Türkiye’de, Yeşiller Partisi kendine bir meşruluk zemini bulamamış, parti tarafından savunulan değerlerin zamanla

diğer siyasi akımlar tarafından benimsenerek siyasi mecraya taşınmasıyla birlikte parti alternatif olma iddiasını da yitirir hale gelmiştir (Özkan, 1998).

Kısa ömrüne rağmen Yeşiller Partisi, Türkiye tarihinde önemli bir yere sahiptir. Hareketin partileşmesi, Türkiye’de bilhassa çevre hareketinin gelişim sürecinde yeni bir aşamaya gelindiğini gösteriyordu. Parti siyasal yaşamda kalıcı bir yer edinememiş olsa da deneyimin çevre sorunlarının gündeme gelmesi ve çevreci akımların güçlenmesindeki rolü inkâr edilemez. Bir diğer açıdan çevreci hareket bu partileşme süreci ile birlikte parti içinde örgütlenmenin beraberinde getirebileceği sorunları ve o zamana kadar sınınamadığı bir örgütlenme şeklinin eksi ve artılarını deneyimle fırsatı yakalamıştır (Duru, 2002: 189).

4. Yeniden Partileşme Çabaları ve İkinci Yeşiller Partisi

1990'lara gelindiğinde birkaç yıl oldukça başarılı yürüten ve örgütlenen Yeşiller, “partisiz parti” derken hareketsiz, “sosyalizmden kurtulmak adına” hiçbir toplumsal sınıfa dayanmayan mücadele pratikleri yüzünden marjinal, Avrupa merkezli siyasal tezlerle ekolojik krize çözüm ararken siyasetlessiz kalmışlardı. Bu yüzden 1980’lerin sonlarında yeşeren yeşil hareket bir on yıl sonraya dağınık ilişkiler bıraktı (Özlüer, Turhan ve Erensü, 2016: 19-20). Dağılan hareketin içinden nükleer karşıtı hareket, ekolojist ve yeşil gruplar, dergi çevreleri ve inisiyatifler doğdu (Şahin, 2007: 85). Bu dönem çevre ile ilgili kaygıların da giderek arttığı ekonomide neoliberal politikaların etkisiyle gerçekleştirilen özelleştirmelerle bir taraftan artan enerji yatırımları sonucunda köylerde, kasabalarda ve doğada diğer taraftan da muazzam büyüklükteki projelerle kentsel alanlarda doğa ve çevre yıkımının arttığı yıllardı. Dönemin hızlı büyüme kaygısının bir ürünü olan Karadeniz bölgesinde hidroelektrik santralleri, yeni termik santraller, Bergama’da altın madenleri, Akkuyu projesinin canlanması, İstanbul’da üçüncü köprü, yeni otoyollar, kıyı şeridinde yayılan turistik tesisler (Şahin, 2021) gibi birçok gelişme, ilk Yeşiller Partisi’nin hukuki varlığının sona ermesinden yaklaşık beş yıl sonra aralarında çevre hareketinden ve eski Yeşiller Partisi’nden isimlerin yer aldığı bir grubu ‘Türkiye’deki yeşil hareketin genel ilkelerini’ konuşmak amacıyla farklı platformlarda bir araya getirecektir. Bu görüşmelerin bir ürünü olan Yeşil Manifesto ile “yeşil hareketin başka bir ideoloji ya da siyasi yapıdan kaynaklanmayan bir alternatif olduğu” ve “hareketin bu aktivist gruplar için ortak bir platform oluşturmayı amaçladığı” dile getirilecektir. Manifestoyu takiben hemen yeni bir yeşil parti kurulamasa da ilan edilen bildiri, pek çok yeşil faaliyeti teşvik etti (Şahin, 2015: 458, 459). Yeşillerin bir kez daha bir siyasi parti etrafında bir araya gelmeye dönük çabaları 2002 yılında başlamış olsa da partinin kuruluşuna ilişkin kararın netleşmesi adına Türkiye’nin

Avrupa Birliği’ne (AB) tam üyelik için müzakerelere başladığı 2004 yılını beklemek gerekecektir. Türkiye Yeşilleri, 2002 yılından sonra her sene Avrupa Yeşillerinin de katılımıyla “Yeşil Diyalog” toplantılarını organize edeceklerdir. Avrupa Parlamentosu Yeşiller Grubu’nun 2004 yılında dönemin dışişleri bakanının katılımıyla İstanbul’da gerçekleştirdikleri toplantı da partileşme çabalarının başında Türkiye Yeşillerini kamuoyunun gündemine taşıyacaktır. Türkiye Yeşilleri, 2005 yılında partileşme girişimlerini tamamlamamış olsa da Avrupa Yeşil Partisi’ne gözlemci üye sıfatıyla kabul edilmiştir. Türkiye’nin Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne taraf olması (2004) ve Kyoto Protokolü’nün yürürlüğe girmesinin (2005) ardından Türkiye’de iklim hareketi başlamış, Türkiye iklim hareketine büyük ölçüde Yeşiller öncülük etmiştir. Yeşiller, “Türkiye Kyoto’yu İmzala” kampanyası ile henüz parti kurulmadan önce medyanın da etkisiyle oldukça bilinir ve yerleşik partiler tarafından dikkate alınır hale gelmiştir (Şahin, 2021).

Bu gelişmeleri takiben yaklaşık altı yıllık bir hazırlık sürecinin ardından 30 Haziran 2008 yılında Türkiye’nin ikinci yeşil partisi, Türk siyasal yaşamının 57. partisi olarak kurulacaktır. Kırk kurucu üyeden oluşan ikinci Yeşiller Partisi’nin eş başkanları, Bilge Contepe ve Ümit Şahin’dir. Parti; temel olarak “doğaya uyum ve ekolojik bilgelik, endüstriyalist tüketim toplumuna karşı ekolojik, paylaşımcı ve çoğulcu toplum, kapitalizme ve neoliberalizme karşı küresel mücadele, eril iktidarın reddi, militarizme karşı sivilleşme, savaşa karşı barış, doğrudan demokrasi, yereli öne çıkaran merkezless ağ tipi örgütlenme, birey özerkliğini geliştirici toplumculuk ve kolektif çalışma anlayışı, otoriter ve tahakkümcü yapılara karşı duruş, kültürel, dinsel, etnik, cinsel ve düşünsel farklılıkların ve çok renkliliğin tanınması” başlıklarında siyaset yapma iddiasıyla tarih sahnesine çıkmıştır (Özlüer, Turhan ve Erensi, 2016: 27-28). Parti, kendisini iktidar kaygısı gütmeksizin kurulu düzeni eleştirmeyi amaçlayan ve muhalefet rolüyle yetinen bir anti-parti olarak tanımlamaktadır (Sipahi ve Dinçer, 2019: 31-32).

İkinci Yeşiller Partisi, aralarında bazı siyasi farklılıklar bulunmasına rağmen kendisini birincisinin halefi olarak tanımlamıştır. İki yeşil parti arasındaki ilk temel farklılık, siyasi programlarına ilişkindir. İlk Yeşiller Partisi’nin siyasi programı birkaç entelektüel tarafından kaleme alınan ve zamanının siyasi zorluklarını yansıtan kısa bir metindi. Bu kısalık sadece devletin getirdiği sınırlamalar ve dönemin bir geçiş dönemi olmasından değil aynı zamanda partinin kurucularının heterojenliğinden de kaynaklanmaktaydı. Program; katılımcı demokrasi, sivil toplum, adem-î merkezizcilik, insan ve doğa arasında yeni bir ilişki tarzının kurulması, çevre sorunları, enerji ve kent politikaları, barış ve silahsızlanma konuları gibi dönemin koşullarına özgü pek çok unsuru içeriyordu. Parti, çağdaş uygarlığın hiçbir sorununu -örneğin

emeğin sömürülmesi, kadın sorunu, insan hakları vb.- diğerlerinden daha önemli görmediğini açıkça belirtmiştir. Öte yandan parti, güttüğü tüm ekolojik kaygılara rağmen yine de ‘modern teknolojiler kullanarak sanayileşmeyi’ ‘çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın ön koşulu olarak kabul etmektedir. İlk Yeşiller Partisi’nin parti programında Kürt sorunu veya LGBT hakları ile ilgili herhangi bir ifade yer almamıştır. Parti, kadın hareketinin ve emekçilerin hak mücadelesini desteklediğini belirtmesine rağmen parti programında işçi veya kadınlara yönelik çok az şey yer almaktadır. İkinci Yeşiller Partisi ise ilkinin kısa parti programının aksine siyasi ve ideolojik ilkelerini açıklayan bir deklarasyonla kurulmuştur. Deklorasyon; ekolojik bilgelik, neoliberalizm, endüstriyalizm ve tüketim toplumuna karşı mücadele, ataerkilliğin reddi, şiddetsizlik, antimilitarizm, otoriterliğe ve diğer tahakküm biçimlerine karşı duruş, doğrudan demokrasi, yerleşme ve kültürel, dini, etnik, cinsel ve ideolojik çeşitliliğin tanınması olmak üzere on temel ilkeyi içeriyordu. Parti, programında Kürt sorunu için de genel bir çerçeve çizmiş, parti zamanla Kürt hareketine yaklaşmış ve Kürt sorunu partinin ana siyasi meselelerinden biri haline gelmiştir (Şahin, 2015: 459-462). İkinci Yeşillerin aksine Birinci Yeşiller Partisi’nin siyaseten aktif olduğu yıllarda, Kürt sorunu partinin gündeminde yer almamıştır. Bununla birlikte ilk Yeşiller Partisi’nin genel başkanlarından Bilge Contepe’nin 1990’lı yıllarda dönemin Kürt siyasi hareketinin partilerinden birisi olan Halkın Demokrasi Partisi’nden seçimlerde adaylığını koyması ve partinin 1994 yılında kapatılmasının ardından yeşil hareketin öncülüğünde gerçekleştirilen Barış Ağacı Kampanyası bu yıllar itibarıyla Kürt sorununun parti içinde yer edinmeye başladığını gösterir. İkinci Yeşillerdeyse, dönemin koşullarının da belirleyiciliğiyle, Kürt sorunu öncelikli bir gündem maddesi haline almıştır. Yeşiller, partinin kurulmasını takiben gerçekleştirilen 2011 genel seçimlerinde Kürt siyasi hareketinin temsilcilerinden Barış ve Demokrasi Partisi çevresindeki Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku’nu desteklemişlerdir. Seçimi takiben bilhassa Kürt hareketi olmak üzere bütün etnik kimliklerin, din ve mezheplerin, kadınların, LGBT bireylerin, azınlıkların, çevre hareketlerinin ve bağımsız bireylerin kendilerini ifade edebilecekleri bir platform olma iddiasını taşıyan Halkların Demokratik Kongresi’ne katılacaklardır. Onları Kürt sorununda öne çıkaran bir başka husus da 2011 yılında yayımladıkları “Kürt Sorununda Barışçı ve Şiddetsiz Çözüm” isimli rapor olacaktır. Yeşiller, çözüm sürecini destekleyerek sorunun barışçıl yollarla çözülmesini savunsalar da Kürt sorununa ilişkin görüşleri asla devletçi veya resmi söylemle uyum sağlamamıştır (Şahin, 2021). Bu tutum, zamanla inançları resmi devlet ideolojisi, Kemalizm ve milliyetçilik ile örtüşen çevrecilerin partiye katılmasını engelleyerek partiyi bölen çizgilerden biri haline gelmiştir (Şahin, 2015: 459-462).

Benzer şekilde, Türkiye’de ekolojik hareketlerde bilhassa yerelde çevre mücadelelerinde kendini baskın bir biçimde hissettiren “milliyetçi veya ulusalcı, antiemperyalist, yer yer Kemalist söylem ve kesimler” ile Yeşiller arasındaki gerilim her iki yeşil oluşumda da gün yüzüne çıkmıştır. Bu gerilim ilk yeşil parti deneyiminde anti-emperyalist fikirlere ve Kemalist değerlere vurgu yapan partinin önde gelen bazı üyelerinin ideolojik farklılıklar nedeniyle yeşil kimliklerini terk etmeye yöneltmişti. Yeşillerin kendilerini Avrupa yeşil siyasetinin bir unsuru olarak görmeleri, AB’ye üyelikten yana olmaları, alternatif küreselleşmeci bir söylemi benimsemeleri, resmi tarih ve ideolojiyle dahası milliyetçiliğin her türlü görünümüyle arasına çizdiği net sınır yeşil söylemin belli çevreler tarafından benimsenmesini zorlaştırarak adeta imkânsız hale getirecektir. Bu nedenle ikinci kuşak yeşil hareketin ve Yeşiller Partisi’nin tüm çabalarına karşın Yeşillerin dönem itibariyle gerçekten politik güce erişen ve gündemi meşgul eden ekolojik hareketlerin baskın rengine dönüşemediği söylenebilir. Bir başka deyişle Yeşiller, farklı hareketleri sürükleyerek yeşil siyasi düşünce etrafında politikleştirebilen bir güce erişememiştir. Netice itibariyle dönemin Yeşilleri, “büyük ölçüde *Avrupacı, barışçı Kürt siyasi hareketine yakın ve çevre-ekoloji alanında daha çok küresel gündeme ve büyük şehirlere odaklanmış bir hareket*” (Şahin, 2021; Şahin, 2015: 459-462) olarak kalmıştır.

İki yeşil parti arasındaki ikinci temel fark, kuşaklar arası ayrımla ilgilidir. İlk Yeşiller, ağırlıklı olarak eski sosyalist aktivistlerden oluşmaktadır. Bu dönemde reel sosyalizm sona ermiş ancak çöküş henüz sindirilememiştir. Yeşil hareket, darbe sonrası hayal kırıklığı tazeyken, solun geleceğine ilişkin iç tartışmalar henüz devam ederken ortaya çıkmıştır. Yeşil arayış, sadece giderek önem kazanan çevre sorunlarının değil aynı zamanda devrimci sol ideolojinin başarısız vaatlerinin bir sonucu olarak görülmelidir. Öte yandan ikinci nesil Yeşillerin çoğu darbe sonrası kuşaktadır. Bazıları eski solcu aktivistler olsa da çoğunluğunun siyasi kimliği, doğrudan yeşil hareket içerisinde şekillenmiştir. Avrupa değerlerine daha yakın olan ikinci kuşak için ideolojik olarak anti-emperyalizm ve euroseptizm daha az önem arz etmektedir. Açıkça AB yanlısı olan İkinci Yeşiller Partisi, bazı Avrupalı yeşil partilerle yakın temas halinde olup özellikle Hollanda Yeşil Solu tarafından desteklenmişlerdir (Şahin, 2015: 462). Son bir farklılık da partilerin örgütlenme ilkeleri ve tüzüklerindeki çeşitlilikle ilgilidir. Yatay örgütlenme, hiyerarşi eleştirisi ve katılımcı demokrasi ilk Yeşillerin önemli ilkeleri arasındaydı ama parti yine de tek bir genel başkana sahipti ve kadın kotası veya tanımlanmış bir rotasyon ilkesi gerektirmiyordu. Partinin tüzüğü Siyasi Partiler Kanunu’nun sıkı kurallarıyla uyumluydu. Buna karşılık İkinci Yeşiller Partisi, kadın kotası ve rotasyon ilkeleri hakkında ayrıntılı kurallara uymuştur. Ayrıca iki eş

sözcü ilkesi –en az birinin kadın olması şartını içeren- kanuna açıkça aykırı olmasına rağmen uygulanmıştır. Netice itibariyle her iki yeşil parti arasındaki farklılıklar büyük ölçüde küresel ve ulusal siyasi koşullar, her iki partide yer alan aktörlerin siyasi geçmişleri ve nesil farklılıklarıyla açıklanabilir (Şahin, 2015: 463, 464).

5. Söyleyecek Yeni Bir Söz Arayışında Yeşiller: Üçüncü Yeşiller Partisi

İlk yeşil parti deneyimine benzer bir biçimde İkinci Yeşiller Partisi'nin siyasi hayatı da kısa sürecektir. Yeşillerin “söyleyecek yeni bir söz bulabilme iddiasını” gerçekleştirmede karşılaştığı kitleselleşme sorunları, maddi olanaksızlıklar, toplumsallaşan ekoloji ve kent mücadelelerinde bir birliğin olmayışı partiyi doğal sınırlarına taşımıştır (Özlüer, Turhan ve Erensü, 2016: 29). Bu nedenlerle yeni bir arayış içerisine giren Yeşiller Partisi, Eşitlik ve Demokrasi Partisi'yle birleşmek için görüşmelere başlayacaktır. Bir yıllık bir sürenin sonunda birleşme görüşmelerinin tamamlanmasıyla, her iki parti hukuksal varlıklarını sonlandırarak 25 Kasım 2012'de Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi'ni³ kuracaklardır (Sipahi ve Dinçer, 2019: 31-32).

Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi'nin içerisinde siyasete devam eden Yeşiller'in büyük bir kısmı 2016 yılında gerçekleşen Büyük Kongre'yi takiben partiden koparak Yeşil Siyaset Platformu etrafında bir araya geleceklerdir. Uzun süren bir bocalamanın, tartışmanın ve kuruluş sürecinin sonrasında, Yeşiller üçüncü kez partileşebilmek için 21 Eylül 2020'de kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanlığına vereceklerdir.⁴ 2020 yılında siyaset sahnesine çıkan Türk siyasi hayatının Üçüncü Yeşiller Partisi, Birinci Yeşiller Partisi'ne kadar uzanan yeşiller çizgisinden gelmektedir (Şahin, 2021). Partinin neden aynı tarihin

3 Yeşillerin 2016 yılında partiden ayrılmalarının ardından Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi, Yeşil Sol Parti ismini alacak ve 2023 yılındaki genel seçimlerde Kürt siyasetinin temsilcisi olarak görülen Halkların Demokratik Partisi'nin misyonunu üstlenecektir. Bu durum Yeşil Parti'yi, “seçmenlerin çok büyük bir bölümü bu partinin söylemlerini yeşil bir partinin söylemleri olarak aklına kazıyacak” endişesi ile rahatsız etmiş görünmektedir (Urbarlı, 2023).

4 İçişleri Bakanlığı'nın partinin başvurusuna alındı belgesi vermeyerek “politik blokaj” uyguladığı belirtilmiş ve bu durum parti tarafından dava konusu haline getirilmiştir. Dava üzerine Ankara 8'inci İdare Mahkemesi Yeşiller Partisi'nin kurulması talebi üzerine ‘alındı’ belgesi vermeyen İçişleri Bakanlığı'nı haksız bulmuş, hukuka aykırı işlemin yürütmesinin durdurulmasına oybirliğiyle karar vermiştir. Ancak Ankara 8'inci İdare Mahkemesi'nce alınan bu karar, istinaf mahkemesi tarafından bozulmuştur. Partinin tüzel kişilik kazanmasına ilişkin bu sorunlara rağmen parti faaliyetlerine devam etmiştir. Yeşil Parti 2023 seçimlerinde, politik blokajı aşabilmek adına kendisine söylem olarak en yakın bulduğu Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile bir işbirliği/dayanışma sergileyecek ve Yeşil Parti'nin adayları TİP listelerinden seçime girecektir. Böylece yeşil hareket, Türkiye'deki yaklaşık kırk yıllık tarihinde ilk kez, parti seçim barajına takılmaksızın kendi adayları ile seçimlere katılma fırsatı bulacaktır.

bir parçası olarak okunması gerektiğini partinin eş başkanlarından Koray Doğan Urbarlı'nın (2023) şu ifadelerinden anlamak mümkündür:

“Yeşil Parti’nin tarihi aslında karışık değil. Düz bir hat üzerinde ilerliyoruz fakat kesilmeler var. 1988’den 2023’e aynı hatta ilerliyoruz. 2012’de (Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi) bir birleşme ile bu hattı başka bir şekilde ilerletmeye çalıştık ama parti içi ve dışı bazı konularda yaşanan derin fikir ayrılıkları sebebiyle biz tekrar yolumuza geri döndük. 2016’dan 2020’ye kadar bir değerlendirme ve toparlanma dönemi sonunda da partimizi kurduk”.

Hedeflerini “Dünyamızın iyice çıkmaza giren sorunlarına doğayı merkeze alan ve toplumların hiçbir ferdini geride bırakmayan somut ve gerçek çözümler üretmek” olarak ortaya koyan Yeşillerin parti programı incelendiğinde geleceğe dönük bir umut karşımıza çıkar. Onlara göre doğayla uyum içinde, özgür ve eşit olarak yaşayabileceğimiz başka bir dünya mümkündür. Bu dünyayı yaratabilmek adına Yeşiller, herkesi “evimizdeki yangını hep birlikte söndürmeye” davet etmektedir. Onlara göre bunun için artık yetersiz hale gelen eski sözlerden ve dertlerimize derman olmayan bildik siyasi yapılardan vazgeçmek gerekmektedir. Var olan sistem doğayı sonsuz bir hammadde kaynağı olarak görerek yok etmekte, kriz ve adaletsizliklerden başka bir şey üretmemektedir. Bu nedenle çoğulcu, farklılıkların zenginlik olarak görüldüğü, şiddet içermeyen, doğrudan demokratik katılımcı mekanizmaları içeren bir yapıyla gelecek yeşil politikalarla yeniden inşa edilmelidir (Yeşil Parti Programı, www.yesiller.org.tr).

6.Sonuç

Türkiye’de görece kısa sayılabilecek bir geçmişe sahip olan yeşil hareket, ülkenin kendine özgü siyasal koşullarının belirleyiciliğinde şekillenmiş, bir taraftan kalkınmakta olan bir ülkede siyaset yapmanın yapısal sorunlarıyla diğer taraftan da sol gelenekten beslenen bir damar olarak solun kronik sorunlarının yansımalarıyla uğraşmıştır. Türkiye’de yeşil siyaseti bu anlamda zora sokan en önemli mesele, yeşil siyasetin gündemi ile seçmen gündemi arasındaki mesafedir. Ortada daha yaşamsal sorunlar varken yeşil siyasetin gündem maddeleri, Türkiye’de “lüks” olarak algılanmaktadır. Bu algının yanı sıra yine yeşil siyaset, günümüz insanının gerçek sorunlarından ziyade gelecek nesillerin potansiyel sorunlarına çözüm üretir görünmektedir. Yeşillerin siyasal yaşamda başarısını olumsuz yönde etkileyen bir başka etmen de yeşil siyasetin ana gündem maddelerinin neredeyse bütün partiler tarafından savunularak Yeşil Parti’nin adeta işlevsiz bırakılmasıdır. Yeşil hareketin kiteselleşmesini ve önemli bir siyasi aktöre dönüşmesini zorlaştıran bir diğer belki de en önemli husus da Yeşillerin kamuoyunda algılanışları ile

ilgilidir. Yeşiller çoğu kez savaş karşıtları, vicdani retçiler, eşcinseller, ateistler gibi “marjinal” gruplarla birlikte anılmaktadır. Savunulan ilkeler ile ittifak kurulan yapıların toplumsal tahayyülleri arasındaki derin fark da partinin ideolojik konumlanması noktasında seçmenlerin kafasında bir kafa karışıklığı yaratmaktadır.

Tüm bu nedenlerle Türkiye’de güçlü ve yaygın bir yeşil siyasi gelenekten bahsetmek mümkün olmadığı gibi bu hareketin geleceği hakkında iyimser tahminlerde bulunmak zor görünmektedir. Bununla birlikte çevre, iklim, ekoloji, toplumsal cinsiyet kavramları yavaşta olsa seçmenlerin zihinlerinde yer edinmeye başlamış görünmektedir. Bu konuların seçmenlerin gündeminde yer almaya başlaması, yeşil siyaset adına bir fırsat olarak görülmelidir. Bu fırsatı değerlendirebilmek için yeşil siyasetin kendi zihin evrenindeki kavram setlerini seçmenlerin kavramsal setleri ile uyumlu kılması gerekmektedir. Bir başka deyişle, ancak yurttaşların seçmen haliyle bağ kurabilen ve seçmenler tarafından kabul gören bir yeşil siyaset egemen kültürü değiştirecek bir politik iklim yaratma çabasında başarılı olabilir.

Kaynakça

- Aksu, C. (2019), “Çevre”de Demokrasi Baharı (Bitti Mi?), *Saba-Politik Ekoloji Perspektifinden Günümüz Türkiye’si*, Ocak, 9-14.
- Barry, J. (1999), *Rethinking Green Politics-Nature*, Virtue and Progress, SAGE Publications Ltd, London.
- Baykan, B. G. (2020), Radikal Demokrat Yeşiller: 80’ler Türkiye’sinden Alternatif Bir Koalisyon, *Mülkiye Dergisi*, 44(3), 487-513.
- Çalışkan, M. A. (2021), Yeni/Yeşil Bir Siyasetin İmkanları, 7 Ağustos 2023 tarihinde <https://yesilsiyaset.org/sayilar/yeni-yesil-bir-siyasetin-imkanlari/sayfasından> erişilmiştir.
- Şimşek, M. C. (1993), Türkiye’de Yeşille Partisi, *Marmara İletişim Dergisi*, Nisan, (2), 5-40.
- Dobson, A. (2007), *Green Political Thought*, Routledge, London&Newyork.
- Doherty, B. (2002), *Ideas and Actions in the Green Movement*, Routledge Research in Environmental Politics, Routledge, London&Newyork.
- Dural, A. B. (2008), Türkiye’de Çevreci Harekete Sağlanan Destek ve Yeşil Siyaset, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 10 (2), 190-216.
- Duru, B. (2002), Türkiye’de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi, *Mülkiye*, C: XXVI (236), 179-199.
- Duru, B. (2013), “Sustainability” of the Green Movement in Turkey, *Perspectives*, 4/2013, <http://www.tr.boell.org/web/51-1652.html>
- Duru, B. (2013), Türkiye’de Yeşiller Hareketinin ‘Sürdürülebilirliği’, *Perspectives*, Nisan 2013, (3), 4-7.
- Erensü, S. (2019), Politik Ekolojinin Türkiye (Son)Baharı, *Saba-Politik Ekoloji Perspektifinden Günümüz Türkiye’si*, Ocak, 3-8.
- Kaya, R. (2011) Bir Ekoloji Hareketi Olarak Yeşiller ve Türkiye’de Yeşiller Partisi, *Yeşil Düşünce Broşür Dizisi-2*, 10 Ağustos 2023 tarihinde https://modernwish.files.wordpress.com/2012/01/yesil_dusunce_brosur_dizisi_2ramazan_kaya11.pdf adresinden erişilmiştir.
- Keyman, E. F. (2021), Türkiye ve Avrupa’daki Yeşil Partiler İçin Ne Dediler? – E. Fuat Keyman, 10 Ağustos 2023 tarihinde <https://yesilsiyaset.org/sayilar/turkiye-ve-avrupadaki-yesil-partiler-icin-ne-dediler-prof-dr-e-fuat-keyman/> sayfasından erişilmiştir.
- Kurtiç, E. (2022), Criminalizing Environmental Activism in Turkey, *Middle East Brief*, March, No: 147,
- Özlüer, F., Turhan, E. ve Erensü, S. (2016), Türkiye’de Ekoloji Mücadelesi: Sınıfsal ve Tarihsel Arayüzler Arasında Nereden Nereye?, (ss. 15-42). *İşyanın ve Umudun Dip Dalgası*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Özman, A. (1998), Yeşiller Partisi ve ÖDP Üzerine, *Birikim*, Haziran, Sayı 110.

- Sipahi, E. B. ve Dinçer, S. (2019), Yeşil İdeolojiler Bağlamında Yeşil Siyasetin Türkiye'deki Siyasi Partilere Yansımaları, *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, Aralık, 1(1), 17-57.
- Şahin, Ü. (2007), Bir Sivil Toplum Teması Olarak Çevrecilik: Ekoloji Hareketlerinin Siyaset Dışına İtilmesi, *Sivil Toplum Dergisi*, 5(20), 77-89.
- Şahin, Ü. (2010), Türkiye'de Çevre ve Ekoloji Hareketleri Üzerine Notlar: Ali-ağa Zaferinden Vatan Toprağı Söylemine, *Birikim*, 255, 8-14.
- Şahin, Ü. (2015), Intertwined and Contested, Green Politics and the Environmental Movement in Turkey, *Südosteuropa*, 63 (2015), no. 3, 440-466.
- Şahin, Ü. (2017), Yeşil Düşünce, Orçun İmga-Hakan Olgun (Ed.). *Yeşil ve Siyaset Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar*, (ss.17-75). Liberte Yayınevi, Ankara,
- Şahin, Ü. (2021), Türkiye'de Yeşil Hareket: Kırk Yılda Üç Kuşak, 6 Ağustos 2023 tarihinde <https://yesilsiyaset.org/sayilar/turkiyede-yesil-hareket-kirk-yilda-uc-kusak/> sayfasından erişilmiştir.
- Urbarlı, K. D. (2023), Kaybettiğimiz Mutluluğu Yakalamak İçin Çalışacağız, 6 Ağustos 2023 tarihinde <https://gastroeko.com/2023/05/04/yesiller-partisi-es-sozcusu-koray-dogan-urbarli-kaybettigimiz-mutlulugu-yakalamak-icin-calisacagiz/> sayfasından erişilmiştir.
- Urbarlı, K. D. (2023), TİP ile Yeşiller Meclise, 6 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.politikyol.com/tip-ile-yesiller-meclise/> sayfasından erişilmiştir.
- Urbarlı, K. D. (2023), Yeşillerin Seçimi, 6 Ağustos 2023 tarihinde <https://yesil-siyaset.org/sayilar/yesillerin-secimi/> sayfasından erişilmiştir.
- Uğuz, H. E. ve Yılmaz, H. F. (2021). Yeşil Siyaset, Zerrin Savaşan, Çağlar Söker ve Harun Fırat Yılmaz (Ed.). *Çevre Hukuku ve Politikaları*, (ss. 291- 322). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Üste, R. B. (2015), Doğanın Siyaset Paradigması: Yeşil Siyaset, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 7(2), 38-54.
- Yeşiller Parti Programı, 6 Ağustos 2023 tarihinde <https://yesiller.org.tr/yesiller-partisi-program/> sayfasından erişilmiştir.